

Posolstvo k Svetovému dňu divadla 2018

Simon McBurney (Veľká Británia)

Herec, spisovateľ, divadelný režisér a spoluzakladateľ Théâtre de Complicité

Pol míle od pobrežia Kyrenaiky v severnej Afrike je rozsiahly kamenný prístrešok. Osemdesiat metrov široký a dvadsať metrov vysoký. V miestnom nárečí ho nazývajú Haa Fteah. V roku 1951 sa tu rádiokarbónovou metódou datovania preukázalo neprerušené ľudské osídlenie trvajúce najmenej stotisíc rokov. Medzi objavenými artefaktmi bola kostená flauta s vekom 40 až 70 tisíc rokov. Keď som to, ako chlapec, počul, opýtal som sa svojho otca:

„Mali hudbu?“

Usmial sa.

„Ako všetky ľudské spoločnosti.“

Bol americký archeológ, prvý, čo kopal v Haa Fteah v Kyrenaike.

Som poctený a šťastný, že môžem tento rok zastupovať Európu na Svetovom dni divadla.

V roku 1963, keď nad svetom desivo visela hrozba jadrovej vojny, slávny Arthur Miller, môj predchodca vo svojom posolstve Svetovému dňu divadla, povedal: „V čase, keď diplomacia a politika majú hrozne nedostatočné a slabé prostriedky, musí umenie so svojím jemným, ale niekedy aj veľkým dosahom niesť bremeno spájania ľudského spoločenstva.“

Význam slova dráma je odvodený z gréckeho „dram“, čo znamená „robiť“... a slovo theatre – divadlo pochádza z gréckeho „theatron“, doslovne „vidiaci priestor“. Miesto, kde sa nielen pozeráme, ale kde vidíme, prijímame, porozumieme. Pred dvetisíc štyristo rokmi Polykleitos mladší navrhol Veľké divadlo v Epidaure. Akustika tohto amfiteátru pre 14 000 ľudí je ohromujúca. Keď v strede javiska škrtnete zápalkou, je to počuť na všetkých 14 000 miestach. Keď ste v gréckych divadlách pozerali na hercov, bolo bežné vidieť krajinu za nimi. Takto bolo naraz spojených niekoľko priestorov, spoločnosť, divadlo a príroda, ale aj všetok čas. Keď hra rozoznievala dávne mýty v prítomnom čase, mohli ste sa pozrieť prostredníctvom javiska na vašu nevyhnutnú budúcnosť. Prírodu.

Jedna z najpozoruhodnejších vlastností Shakespearovho divadla Globe tiež súvisí s tým, čo vidíme. Súvisí so svetlom. Javisko aj hľadisko sú rovnako osvetlené. Umelci a diváci sa navzájom vidia. Vždy. Kamkoľvek sa pozriete, vidíte ľudí. To nám pripomína, že veľké monológy, napríklad Hamleta alebo Macbetha, neboli iba ich súkromnými rozjímavosťami, ale verejnou debatou.

Žijeme v čase, kedy je ťažké vidieť jasne. Viac než kedykoľvek v dejinách sme obklopení fikciou. Každý „fakt“ môže byť spochybnený, každá anekdota si nárokuje našu pozornosť ako „pravda“. Jedna špecifická fikcia nás obklopuje neustále. Tá, ktorá sa nás snaží oddeľovať. Od pravdy. A navzájom medzi sebou. Tá, že sme oddelení. Ľudia od ľudí. Ženy od mužov. Ľudia od prírody.

Tak, ako žijeme v čase rozdelenia a fragmentácie, tak žijeme aj v čase nesmierneho pohybu. Ľudia sú v pohybe viac než kedykoľvek v dejinách; často unikáme; chodíme, ak treba, plávame, migrujeme; po celom svete. A to je len začiatok. Odpoveďou na to, ako dobre vieme, je zatváranie hraníc. Postavenie múrov. Uzavretie. Izolácia. Žijeme v tyranskom svete, kde indiferentnosť je valutou

a nádej pašovaným tovarom. A súčasťou tejto tyranie je kontrola nielen priestoru, ale aj času. Čas, v ktorom žijeme, sa vyhýba prítomnosti. Sústreďí sa na nedávnu minulosť a blízku budúcnosť. Toto nemám. Toto si kúpim.

Teraz, keď som si to kúpil, potrebujem ďalšiu... vec. Dávna minulosť je vymazaná. Budúcnosť bez dôsledkov.

Hovorí sa, že divadlo to nezmení alebo sa nedokáže zmeniť. Ale divadlo sa nepomíne. Divadlo je miestom, povedal by som, útočiskom. Miestom, kde sa ľudia zhromažďujú a okamžite vytvárajú spoločenstvá. Tak, ako sme to robili vždy. Všetky divadlá majú veľkosť prvých ľudských spoločenstiev, od 50 po 14 000 duší. Od nomádskeho karavanu po tretinu starovekých Atén.

A divadlo, pretože existuje len tu a teraz, popiera toto zhubné vnímanie času. Prítomný moment je vždy témou divadla. Jeho významy vznikajú v spoločnom akte medzi umelcom a verejnosťou. Nielen tu, ale aj teraz. Bez umelcovho konania by publikum nemohlo uveriť. Bez viery publika by predstavenie nebolo úplné. Smejeme sa v tom istom momente. Sme zasiahnutí. Lapáme po dychu alebo sme mlčky šokovaní. A v tej chvíli prostredníctvom drámy objavujeme tú najhlbšiu pravdu: že najsúkromnejšie delenia medzi nami, hranice nášho individuálneho vedomia, vlastne nie sú. Vedomie je niečo, čo zdieľame.

A nikto nás nezastaví. Každú noc sa znovu zjavíme. Každú noc sa herci a diváci znovu zídu. A odohrá sa tá istá dráma. Pretože, slovami spisovateľa Johna Bergera: „Hlboko v povahe divadla je vedomie rituálneho návratu“, vďaka ktorému bolo divadlo vždy umením chudobných, a to sme kvôli rozkladu tohto sveta všetci. Kdekoľvek sú spolu divadelníci a diváci – či už v operných domoch a divadlách veľkomiest alebo v utečeneckých táboroch v severnej Líbyi a po celom svete – znovu ožívajú príbehy, ktoré sa nedajú rozpovedať inde. A pri tejto rekonštrukcii sa zakaždým vytvára komunita.

A ak by sme boli v Epidaure, mohli by sme pozdvihnúť zrak a vidieť, ako sme spojení so šírou krajinou. Vidieť, že sme súčasťou prírody a nemôžeme jej ujsť, tak ako nemôžeme ujsť z tejto planéty. Ak by sme boli v Globe, videli by sme, ako sú nám kladené zdanlivo súkromné otázky. A ak by sme v rukách držali flautu z Kyrenaiky spred 40 tisíc rokov, rozumeli by sme, že minulosť a prítomnosť sú tu neoddeliteľné a reťazec ľudského spoločenstva nikdy nepretrhnú ani tyrani a demagógovia.